

خراسانی رهبر مذهبی مشروطه

ملا محمد کاظم ملقب به آخوند خراسانی (۱۲۸۹ _ ۱۲۱۷ خورشیدی) فرزند ملاحسین واعظ هراتی از رهبران سیاسی مذهبی عصر مشروطه و از مراجع مهم و اثرگذار آن دوره بود. ازدواج و تحصیل مقدماتی ملا محمد کاظم خراسانی در مشهد صورت پذیرفت. وی در بیست و دو سالگی در سبزوار نزد ملاهادی سبزواری فلسفه خواند و مدتی نیز در تهران به تحصیل فلسفه پرداخت. وی دو سال بعد راهی نجف شد و تا رحلت شیخ مرتضی انصاری (۱۲۴۲ ش) نزد وی به تحصیل فقه و اصول پرداخت، پس از آن نیز در محضر میرزا محمدحسن شیرازی به تحصیل پرداخت. به دنبال سفر میرزای شیرازی به سامرا وی به توصیه استاد به نجف بازگشت و به تدریس پرداخت و پس از فوت میرزای شیرازی به عنوان جانشین وی و بزرگ ترین مرجع تقلید عالم شیعه مشخص گردید. آخوند خراسانی علاوه بر دلمشغولی های علمی و آموزشی به شرکت کنندگان انبوه در جلسات دروس وی، اوضاع سیاسی اجتماعی دوران خود را نیز از نظر دور نمی داشت. در بحبوحه مبارزات مشروطه خواهان در ایران، آخوند خراسانی به همراه جمعی از علمای نجف برای بررسی وضعیت مشروطیت در ایران راهی تهران شد. آغاز سفر آخوند همراه شد با تسخیر تهران توسط مشروطه خواهان و عزل محمدعلی شاه از منصب شاهی. پس از آن برخورد نامناسب سران سیاسی با رهبران مذهبی و روحانیون که سبب دلسردی بسیاری در میان حامیان مذهبی مشروطه شد، نتوانست آخوند خراسانی را از حمایت مشروطیت دلسرد سازد. ایشان در نهایت و در حالی که قصد داشت برای کسب اطلاع از وقایع تهران و جلوگیری از انحراف ایجادشده در جنبش مشروطیت عازم تهران شود در نجف درگذشت. رحلت ایشان را به دلیل تهدیدهایی که از سوی دولت انگلستان برای ایشان و مراجع دیگر فعال در جنبش مشروطیت ایجاد شده بود به انگلستان نسبت می دهند.

زمانی که آخوند خراسانی با خبر شد محمدعلی شاه قصد دارد با گرو گذاردن جواهرات سلطنتی از دولت روسیه وام بگیرد، در نامه ای به «انجمن سعادت ایرانیان» که متشکل از جمعی از ایرانیان آزادیخواه در استانبول بود، از آنها خواست این مسئله را مطرح کنند که به موجب اصل ۴ و ۲۵ «نظامنامه اساسی» دولت ایران حق هیچ گونه معاهده و استقراض بدون امضای پارلمان را ندارد و جواهرات موجود در خزانه متعلق به ملت ایران است و مردم موافق وامی که به محمدعلی شاه داده شود، نخواهند بود. ایشان در اقدامی دیگر به همراه دو مرجع بزرگ دیگر هم عصر خود میرزاحسین تهرانی و شیخ عبدالله مازندرانی از مردم خواست از پرداخت مالیات به ماموران محمدعلی شاه خودداری کنند و در سرنگونی حکومت وی بکوشند.

اعتبار آخوند خراسانی را از دو حیث دانسته اند. اول اینکه وی از ارکان علم اصول فقه در حوزه تشیع محسوب می شود و دیگر اینکه بلندپایه ترین حامی مشروطیت ایران در میان عالمان دین و مراجع تقلید بوده است. خراسانی در حوزه سیاست صاحب آرای بدیعی است که با اندیشه فقیهان قبل از وی تفاوت جدی دارد. اما به چند دلیل مکتب سیاسی آخوند خراسانی کمتر مورد توجه قرار گرفته است. نخست اینکه آرای سیاسی وی در میان آثار فقهی، اصولی، تلگراف ها و احکام سیاسی اش پراکنده است، دوم اینکه همین آرای پراکنده وی نیز به طور کامل تاکنون گردآوری و تالیف نشده است و در نهایت سومین مسئله بازآفرینی استبداد در لباس مشروطیت پس از شکست این جنبش است که سرخوردگی و یاس را میان علمای دین و مراجع و فقها به وجود آورد. مهم ترین اثر وی، کفایه الاصول کتاب درسی طلاب در پایان دوره سطح است و بیش از یک صد تن از مجتهدان بر این کتاب حاشیه نوشته اند.